

Grondslagen I H5: par 8. Belangrijke uitgangspunten (p.90- 93)

8 Belangrijke uitgangspunten

Een aantal uitgangspunten geldt voor alle vormen van rechtspraak in Nederland. De belangrijkste daarvan worden hier kort uiteengezet.

Toegang tot de rechter

Omdat artikel 6 lid 1 EVRM ook voor het onderstaande van groot belang is, citeren wij de aanhef: 'Bij het vaststellen van zijn burgerlijke rechten en verplichtingen of bij

het bepalen van de gegrondheid van een tegen hem ingestelde vervolging heeft een ieder recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak, binnen een redelijke termijn, door een onafhankelijk en onpartijdig gerecht dat bij de wet is ingesteld. De uitspraak moet in het openbaar worden gewezen (...).’ In zijn uitspraak in de zaak van *Golder tegen het Verenigd Koninkrijk* heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens bepaald dat dit artikel een recht op toegang tot de rechter impliceert in alle gevallen waar het vaststellen van burgerlijke rechten en verplichtingen of het bepalen van de gegrondheid van een ingestelde vervolging aan de orde is. Dit geldt ongeacht de vraag of nationale rechtsorde expliciet in een rechtsgang voorziet (EHRM 21 februari 1975, NJ 1975, 462).

Wanneer een geschil aan de rechter is voorgelegd, mag deze niet weigeren uitspraak te doen: hij moet een oordeel geven. Dit wordt wel de decisieverplichting of het ‘verbod van rechtsweigeren’ genoemd. Zie daarover artikel 13 Wet Algemene Bepalingen.

Voorbeeld

Aarts heeft ruzie met zijn buurman Beekman over hinder die hij zegt te ondervinden van Beekmans garagebedrijf. Zij hebben wel eens geprobeerd hun meningsverschil uit te praten en de zaak in der minne te schikken, maar dat is niet gelukt. Aarts wil de zaak nu voor de rechter brengen. Een andere buurman, Chateau, zegt tegen hem dat de rechter zal antwoorden dat ze zo’n burenruzie zelf maar uit moeten zoeken. Chateau heeft het bij het verkeerde eind. Artikel 17 Gw legt namelijk het grondrecht op toegang tot de rechter vast. Van nog groter belang is de ruime omschrijving van dit grondrecht in artikel 6 EVRM. De strekking van beide artikelen is dat in principe geen belemmeringen mogen worden opgeworpen op ‘de weg naar de rechter’.

Onafhankelijkheid van de rechter

Wanneer het verzoek om een vluchtelingenstatus van een asielzoeker wordt afgewezen, staat voor hem beroep open bij de rechtbank. Zo’n beroep heeft uiteraard alleen maar zin als de rechtbank over zijn zaak een zelfstandig oordeel zal kunnen geven. Wanneer de rechtbank instructies zou ontvangen van de staatssecretaris van Justitie over de te nemen beslissing, zou daarvan in het concrete geval geen sprake zijn. De waarborg die is gelegen in de rechterlijke toetsing, zou echter ook tenietgedaan worden wanneer rechters hun aanstelling of hun promotiekansen zouden kunnen verliezen wanneer zij beslissingen zouden nemen die de bestuurlijke overheid onwelgevallig zijn. Ook in strafzaken is het van groot belang dat de beslissing over de strafbaarheid van de verdachte en de oplegging van een sanctie genomen wordt door een instantie die losstaat van het opsporende en vervolgende apparaat. Het gevaar bestaat dat anders de rechten van (verdachte) burgers ondergesneeuwd raken onder het belang van de bestrijding van de criminaliteit, waarmee het OM en de politie belast zijn. Een en ander maakt duidelijk dat in een rechtsstaat de toepassing van het recht in een concrete (veelal conflict)situatie is toevertrouwd aan rechters voor wie geldt dat zij onafhankelijk zijn. Alleen zo kan de rechter waken over het respect voor de rechten van de burgers. De onafhankelijkheid van de rechter houdt in dat hij of zij in verband met de uitoefening van de rechterlijke functie geen instructies ontvangt van andere overheids-

organen of op een andere wijze in de uitoefening daarvan wordt belemmerd. De rechter is gehouden in vrijheid op basis van het geldende recht tot een uitspraak te komen. De onafhankelijkheid van de rechter is op verschillende manieren gewaarborgd. Zo bepaalt artikel 117 lid 1 Gw dat de leden van de rechterlijke macht met rechtspraak belast en de procureur-generaal bij de Hoge Raad voor het leven worden benoemd. Hierdoor wordt voorkomen dat de regering politiek onwelgevallige rechters ontslaat. Op eigen verzoek en wegens het bereiken van een bij de wet te bepalen leeftijd (thans 70 jaar voor de rechtsprekende leden van de rechterlijke macht) worden zij ontslagen (lid 2).

Verder kunnen de leden van de rechterlijke macht die voor hun leven worden benoemd alleen in bij de wet bepaalde gevallen ontslagen worden door de Hoge Raad (lid 3). In artikel 46c en 46m van de Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren worden die gevallen opgesomd. Onder meer worden genoemd: veroordeling wegens een misdrijf, faillietverklaring en het – na een waarschuwing – opnieuw schenden van het geheim van de raadkamer.

Ten slotte is vastgelegd dat de rechtspositie van de leden van de rechterlijke macht, bijvoorbeeld hun salariëring, bij de wet moet worden geregeld (art. 117 lid 4 Gw). Die eis van onafhankelijkheid is ook expliciet neergelegd in artikel 6 EVRM en artikel 14 IVBPR.

Onpartijdigheid van de rechter

Het ligt voor de hand dat Aarts, die zijn geschil met Beekman voorlegt aan de rechter, daartoe niet overgegaan zou zijn wanneer bij voorbaat vast zou staan dat de rechter partij zou kiezen voor Beekman. Omgekeerd zou het voor de laatste onverteerbaar zijn wanneer op voorhand zou vaststaan dat de rechter Aarts gelijk zou geven.

Een ander voorbeeld. Een verdachte heeft uiteraard niets aan zijn fundamentele recht om voor onschuldig te worden gehouden totdat zijn schuld in rechte is komen vast te staan (art. 6 lid 2 EVRM), wanneer hij ervan uit zou moeten gaan dat de rechter het standpunt van de politie of het OM tot het zijne zou maken.

Rechtspraak kan zijn functie in de samenleving alleen vervullen wanneer ervan uitgegaan kan worden dat rechters onpartijdig te zijn. Dat wil zeggen dat zij zich niet door een vooroordeel ten gunste of ten nadele van een van de partijen in een geschil laten leiden.

De eis van onpartijdigheid van de rechter is vastgelegd in artikel 6 EVRM en artikel 14 IVPBR.

Het gaat bij de onpartijdigheid van de rechter niet alleen om de persoonlijke instelling van de rechter, maar ook om het voorkomen van situaties waarin een onbevooroordeelde attitude in gevaar zou kunnen komen. Zelfs de schijn van partijdigheid moet vermeden worden.

HR 13 november 1990, NJ 1991, 219 m.nt. ThWV

In een zaak tegen een jeugdige verdachte had mr. Z. in het gerechtelijk vooronderzoek, waarin de behandeling van de zaak in de openbare terechtzitting wordt voorbereid, als

rechter-commissaris (kinderrechter) bemoeienis met het verzamelen van feitenmateriaal. Dezelfde mr. Z. trad later op als president van de rechtbank die de verdachte veroordeelde. De Hoge Raad overwoog dat niet was gebleken dat de rechter partijdig was geweest. Hij stelde echter:

'(...) dat aan het vereiste van berechting door een "impartial tribunal" in de zin van evenvermelde verdragsbepaling (art. 6 EVRM) niet is voldaan indien de verdachte redelijkerwijze in de gegeven omstandigheden reden kan hebben gehad te vrezen dat een van de aan het onderzoek ter terechtzitting deelnemende rechters de vereiste onpartijdigheid miste. Aangenomen moet worden dat daarvan sprake is in het geval een van die rechters voordien, hetzij als rechter-commissaris in het kader van een gerechtelijk vooronderzoek dan wel anderszins gedurende het voorbereidende onderzoek, met dezelfde zaak bemoeiingen heeft gehad die gericht waren op het verzamelen van bewijsmateriaal.'

De verschillende wettelijke regelingen op het gebied van het procesrecht voorzien in de mogelijkheid om rechters te *wraken* ingeval zich een situatie zou voordoen waardoor de onpartijdigheid van de rechter in gevaar zou kunnen komen. Artikel 512 Sv bepaalt het volgende:

Op verzoek van de verdachte of het OM kan elk van de rechters die een zaak behandelen, worden gewraakt op grond van feiten of omstandigheden waardoor de rechterlijke onpartijdigheid schade zou kunnen lijden.
(Vergelijk art. 36 Rv.)

Wanneer een rechter door de rechtbank in verband met een bepaalde zaak wordt gewraakt, houdt dat in dat hij of zij die zaak niet (meer) mag behandelen. Wanneer rechters zélf menen dat zich zo'n situatie voordoet, kunnen zij verzoeken zich te mogen *verschonen* (art. 517 Sv en art. 40 Rv).